
**Par Ministru kabineta 2005.gada 10.maija noteikumu Nr.321
"Noteikumi par tukšo materiālo nesēju un reproducēšanai
izmantojamo iekārtu atlīdzības lielumu un tās iekasēšanas,
atmaksāšanas, sadales un izmaksas kārtību" 3. un 4.punkta
atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64., 105. un 113.pantam**

Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums
Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2012.gada 2.maijā
lietā Nr.2011-17-03

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Kristīne Krūma, Uldis Ķinis un Sanita Osipova,

ar tiesas sēdes sekretāri Elīnu Kursišu,

pēc biedrību "Latvijas Izpildītāju un producentu apvienība", "Autortiesību un komunikēšanās konsultāciju aģentūra / Latvijas Autoru apvienība", "Latvijas Kinoproducentu asociācija" un "Latvijas Profesionālo aktieru apvienība" (turpmāk - Pieteikuma iesniedzējas) konstitucionālās sūdzības,

piedaloties Pieteikuma iesniedzēju pilnvarotajiem pārstāvjiem zvērinātiem advokātiem Laurim Liepam un Līgai Fjodorovai, zvērināta advokāta palīgam Matīsam Šķiņķim un Pieteikuma iesniedzējas "Latvijas Izpildītāju un producentu apvienība" pārstāvēm Elītai Mīlgrāvei un Ievai Platperei,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, - Ministru kabineta - pilnvarotajiem pārstāvjiem zvērinātai advokātei Inetai Kroderei-Imšai un zvērināta advokāta palīgam Ilmāram Šatovam,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² pantu,

Rīgā 2012. gada 13., 14. un 30. martā atklātā tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Ministru kabineta 2005. gada 10. maija noteikumu Nr. 321 "Noteikumi par tukšo materiālo nesēju un reproducēšanai izmantojamo iekārtu atlīdzības lielumu un tās iekasēšanas, atmaksāšanas, sadales un izmaksas kārtību" 3. un 4. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64., 105. un 113. pantam".

Konstatējošā daļa

1. 2005. gada 10. maijā Ministru kabinets saskaņā ar Autortiesību likuma 34. panta septīto daļu izdeva noteikumus Nr. 321 "Noteikumi par tukšo materiālo nesēju un reproducēšanai izmantojamo iekārtu atlīdzības lielumu un tās iekasēšanas, atmaksāšanas, sadales un izmaksas kārtību" (turpmāk - Noteikumi Nr. 321).

Šo noteikumu 3. un 4. punktā (turpmāk - apstrīdētās normas) ir uzskaitīti tukšie materiālie nesēji un reproducēšanai izmantojamās iekārtas (turpmāk - nesēji un iekārtas), par kuriem maksājama atlīdzība (turpmāk - nesēja atlīdzība), kā arī noteikts nesēja atlīdzības apmērs par vienu vienību.

Apstrīdētās normas nosaka:

"3. Atlīdzību par tukšajiem materiālajiem nesējiem maksā šādā apmērā (atlīdzības lielumu nosaka kā individuālu likmi par vienu vienību):

- 3.1. audiokasetes - 0,03 lati;
- 3.2. videokasetes - 0,06 lati;
- 3.3. minidiski (MD) - 0,03 lati;
- 3.4. CD-R, CD-RW - 0,10 latu;
- 3.5. DVD-R, DVD-RW - 0,20 latu.

4. Atlīdzību par reproducēšanai izmantojamām iekārtām maksā šādā apmērā (atlīdzības lielumu nosaka kā individuālu likmi par vienu vienību):

4.1. audiomagnetofons ar audiokasešu ieraksta funkciju, radio ar audiokasešu ieraksta funkciju, audiomagnetofons ar audiokasešu un CD ieraksta funkciju, radio ar audiokasešu un CD ieraksta funkciju, radio ar CD ieraksta funkciju, radio ar MD ieraksta funkciju, CD atskaņotājs ar ieraksta funkciju, MD atskaņotājs ar ieraksta funkciju, MP3 atskaņotājs ar integrētu cieto disku - 1 lats;

4.2. videomagnetofons ar videokasešu ieraksta funkciju, televizors ar videokasešu ieraksta funkciju - 1 lats;

4.3. DVD atskaņotājs ar ieraksta funkciju, televizors ar DVD ieraksta funkciju - 1 lats;

4.4. satelītu uztvērējs ar datu ieraksta iespējām - 1 lats;

4.5. jebkurš CD rakstītājs, kas pievienojams datoram, - 1 lats;

4.6. jebkurš DVD rakstītājs, kas pievienojams datoram, - 1 lats."

Apstrīdētās normas nav grozītas kopš to spēkā stāšanās dienas.

2. Pieteikuma iesniedzējas lūdz Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk - Satversme) 64., 105. un 113. pantam.

Pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, Satversmes 105. pants aptverot ne vien kustamas un nekustamas lietas, bet arī intelektuālā īpašuma tiesības un objektus, jo tiem esot ekonomiska vērtība. Satversmes 105. pants aizsargājot autortiesību un blakustiesību subjektu tiesības netraucēti izmantot savu īpašumu, noteikt tā izmantošanas kārtību un saņemt atlīdzību par izmantošanu. Tādējādi, atļaujot autortiesību un blakustiesību objektu reproducēšanu, autortiesību un blakustiesību subjektiem esot tiesības saņemt taisnīgu atlīdzību.

Autortiesību likuma 34. panta pirmā daļa un 54. panta piektā daļa nosakot autortiesību un blakustiesību subjektu tiesību ierobežojumu, jo atļaujot darbu reproducēšanu bez to autoru piekrišanas. Vienlaikus minētās normas autoriem paredzot arī tiesības uz taisnīgu atlīdzību. Tomēr tiesības saņemt taisnīgu atlīdzību tiekot ierobežotas ar apstrīdētajām normām, jo tās paredzot nesēja atlīdzības iekasēšanu tikai atsevišķos gadījumos.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēju pārstāvis norādīja, ka autortiesību un blakustiesību subjektu pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu. Tomēr Autortiesību likumā likumdevējs esot paredzējis pilnvarojumu Ministru kabinetam piemērot nesēja atlīdzību visiem datu nesējiem un iekārtām, ko iespējams izmantot autoru darbu reproducēšanai. Ministru kabinets neesot izpildījis šo likumdevēja izvirzīto uzdevumu un tādējādi arī pārkāpis Satversmes 64. pantu, proti, neesot nodrošinājis Satversmes 113. pantā nostiprināto pamattiesību aizsardzību.

Pieteikuma iesniedzējas uzskata, ka apstrīdētajās normās noteiktais īpašuma tiesību ierobežojums neatbilstot samērīguma principam, jo autortiesību un blakustiesību subjektu tiesībām nodarītais kaitējums esot lielāks par sabiedrības ieguvumu. Privātpersonas varot brīvi reproducēt autortiesību un blakustiesību objektus personiskai lietošanai, bet apstrīdētās normas paredzot nesēja atlīdzības iekasēšanu tikai par atsevišķiem nesējiem un iekārtām. Tādējādi netiekot nodrošināts saprātīgs līdzsvars starp sabiedrības un autortiesību un blakustiesību subjektu interesēm.

Pieteikuma iesniedzējas norāda, ka no Satversmes 113. panta izriet valsts pienākums izveidot pienācīgu un efektīvu autortiesību aizsardzības sistēmu. Tiesības uz atbilstīgas atlīdzības saņemšanu par autortiesību objektu reproducēšanu esot neatņemama autortiesību daļa. Taisnīgai atlīdzībai vajagot būt atbilstošai kaitējumam, kas autortiesību subjektu tiesībām tiekot nodarīts, atļaujot fiziskajām personām reproducēt autortiesību objektus bez autoru piekrišanas. Šāda veida taisnīga atlīdzība esot pretizpildījums autortiesību subjektu ciestajam kaitējumam.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēju pārstāvis papildus norādīja: lai Noteikumi Nr. 321 atbilstu autortiesību un blakustiesību subjektu tiesībām, Ministru kabinetam bija pienākums izdarīt tajos grozījumus un papildināt nesēju un iekārtu uzskaitījumu jau 2008. gada 1. janvārī. Līdz ar to pašreiz autoriem atlīdzība netiekot maksāta no visiem nesējiem un iekārtām, ko potenciāli var izmantot autortiesību un blakustiesību objektu reproducēšanai.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdētās normas, - Ministru kabinets - nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēju viedoklim un uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst augstāka juridiska spēka tiesību normām.

Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētajās normās ietvertajam tiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis - noteikt autortiesību un blakustiesību subjektu tiesības saņemt taisnīgu atlīdzību par tiesiski iegūtu darbu pavairošanu vienā kopijā fizisko personu lietošanai nekomerciālos nolūkos, ievērojot sabiedrības intereses.

Ministru kabinets uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105. pantam un ir piemērotas leģitīmā mērķa sasniegšanai. Lai Ministru kabinets noteiktu nesēja atlīdzības apmēru, vispirms esot nepieciešams konkrētizēt, par kuriem nesējiem un iekārtām maksājama nesēja atlīdzība. Nesēju un iekārtu uzskaitījums, kā arī konkrēti nesēja atlīdzības apmēri esot nepieciešami tiesiskās noteiktības nodrošināšanai. Pretējā gadījumā nesēju un iekārtu izgatavotājiem un importētājiem nebūtu iespējams noskaidrot maksājamās nesēja atlīdzības apmēru. Tādējādi apstrīdētās normas nodrošinot leģitīmā mērķa sasniegšanu.

Apstrīdēto normu leģitīmo mērķi neesot iespējams sasniegt ar citiem, personu tiesības un likumīgās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Neesot tādu alternatīvu līdzekļu, ar kuriem apstrīdēto normu leģitīmo mērķi būtu iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē.

Apstrīdēto normu mērķis ietverot ne vien autortiesību un blakustiesību subjektu interešu aizsardzību, bet arī šo interešu līdzsvarošanu ar pārējās sabiedrības interesēm.

Ministru kabinets nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēju viedoklim, ka tam esot pienākums noteikt nesēja atlīdzību par visiem iespējamiem nesējiem un iekārtām. Ministru kabineta pienākums aprobežojoties ar tiem nesējiem un iekārtām, kuri pārsvarā tiek izmantoti darbu reproducēšanai. Nevarot uzlikt par pienākumu maksāt nesēja atlīdzību par ikvienu nesēju un iekārtu tikai tādēļ, ka pastāv potenciāla iespēja ar tiem reproducēt autortiesību vai blakustiesību objektus. Apstrīdētajās normās neesot iekļaujami tādi nesēji un iekārtas, kuru lietošanas pamatmērķis nav autortiesību un blakustiesību objektu reproducēšana. Tādējādi ar alternatīviem līdzekļiem apstrīdēto normu leģitīmo mērķi neesot iespējams sasniegt līdzvērtīgā kvalitātē.

Ministru kabinets norāda, ka labums, ko gūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesību aizskārumu. Autortiesību un blakustiesību subjekti esot ieinteresēti saņemt pēc iespējas lielāku atlīdzību, bet šī interese esot pretēja pārējās sabiedrības interesēm. Konkrētās lietas ietvaros esot nepieciešams rast līdzsvaru starp autortiesību un blakustiesību subjektu tiesībām, no vienas puses, un sabiedrības interesēm, no otras puses. Likumdevējs esot izvēlējis noteikt šauru reproducēšanas tiesību ierobežojumu, to pieļaujot tikai noteiktu kritēriju izpildīšanās gadījumos. Tādējādi autortiesību un blakustiesību subjektu tiesību ierobežojums esot minimāls un apstrīdētajās normās noteiktā nesēja atlīdzība esot atbilstoša šim ierobežojumam. Tiesas sēdē Ministru kabineta pārstāve papildus norādīja, ka attiecīgais maksājums pēc savas būtības un satura nav atlīdzība par autortiesību objektu izmantošanu, bet drīzāk pielīdzināms obligātai ar likumu noteiktai nodevai, kas ir jāmaksā, iegādājoties nesējus un iekārtas, neatkarīgi no tā, vai jebkad vispār plānots tos izmantot autortiesību vai blakustiesību objektu kopēšanai. Tātad šis maksājums pats par sevi jau esot būtiska atkāpe no principa, ka jāmaksā tikai par to, ko izmanto.

Pēc Ministru kabineta ieskata, Satversmes 113. pants neaizsargājot blakustiesību subjektu tiesības. Blakustiesības esot galvenokārt ekonomiska rakstura tiesības, kuru tiesiskā aizsardzība neizrietot no valsts pienākuma aizsargāt autortiesības. Apstrīdētās normas atbilstot Satversmes 113. pantam, jo valsts, nodrošinot taisnīgu līdzsvaru starp autortiesību subjektu tiesībām un sabiedrības interesēm, esot izpildījusi autortiesību aizsardzības pienākumu.

Vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 64. pantam, esot jāpārbauda, vai likumdevējs ir izšķīris visus svarīgākos sabiedrības dzīves jautājumus. Autortiesību likumā nevarot noregulēt pilnīgi visus iespējamus jautājumus. Līdz ar to reproducēšanai izmantojamo nesēju un iekārtu uzskaitīšana, atlīdzības apmēra, iekasēšanas, atmaksāšanas un izmaksāšanas kārtības noteikšana esot uzticēta Ministru kabinetam. Tādējādi Ministru kabinets esot rīkojies likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma ietvaros.

Ministru kabinets lūdz noraidīt Pieteikuma iesniedzēju lūgumu atzīt apstrīdētās normas par spēkā neesošām no 2008. gada 1. janvāra. Šāds lūgums esot pretrunā ar tiesiskās noteiktības un palāvēības principiem. Nesēju un iekārtu izgatavotāji un importētāji esot rēķinājušies ar spēkā esošo tiesisko regulējumu. Nesēja atlīdzība par apstrīdētajās normās neminētiem nesējiem un iekārtām neesot iekasēta, un tās iekasēšana no privātpersonām šobrīd neesot iespējama.

4. Pieaicinātā persona - Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk - Tiesībsargs) - pauž viedokli, ka apstrīdētās normas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normām.

Tiesībsargs uzskata, ka, tulkojot Satversmes 113. pantu kopsakarā ar starptautisko tiesību aktiem cilvēktiesību jomā, jāsecina, ka Satversmes 113. pants aizsargā arī autortiesību subjektu mantiskās intereses. Līdz ar to apstrīdēto normu satversmība esot vērtējama Satversmes 113. panta, nevis 105. panta kontekstā. Turklāt Satversmes 113. panta tvērums attiecoties ne tikai uz autortiesībām, bet arī uz blakustiesībām un blakustiesību subjektu mantisko interešu

aizsardzību.

Autortiesību likums paredzot vispārējas tiesības saņemt nesēja atbildību par autortiesību un blakustiesību objektu reproducēšanu personiskai lietošanai. Apstrīdētās normas nosakot atsevišķus nesējus un iekārtas un līdz ar to ierobežojot autortiesību un blakustiesību subjektu tiesības saņemt nesēja atbildību par tiem nesējiem un iekārtām, kuri apstrīdētajās normās nav minēti.

Tiesībsargs norāda, ka Ministru kabinetam piešķirtais pilnvarojums noteikt atbildības iekasēšanas kārtību pamatā ietver tiesības izstrādāt noteiktu procedūru. Tas neizslēdzot Ministru kabineta tiesības pieņemt materiāla rakstura tiesību normas, tomēr Ministru kabineta noteikumos nevarot iekļaut tādas normas, kas veidotu no pilnvarojošā likuma paredzētajām tiesiskajām attiecībām būtiski atšķirīgas tiesiskās attiecības. Tā kā Ministru kabinets apstrīdētajās normās vienīgi konkretizējis objektus, par kuriem maksājama nesēja atbildība, tas esot ievērojis likumdevēja noteikto pilnvarojumu.

Tiesībsargs norāda, ka apstrīdētajās normās ir noteikta atbildība par nesējiem un iekārtām, kuru pamatfunkcija ir autortiesību un blakustiesību objektu reproducēšana. Apstrīdētajās normās neesot iekļauti tādi nesēji un iekārtas, kuru pamatfunkcija nav autortiesību un blakustiesību objektu reproducēšana. Tādējādi neesot pamata noteikt nesēja atbildību par tādiem nesējiem un iekārtām, kuru pamatfunkcija nav autortiesību un blakustiesību objektu reproducēšana.

Ievērojot tehnoloģiju straujo attīstību un pieejamību sabiedrībai, Ministru kabinetam esot pienākums sistemātiski pārskatīt to nesēju un iekārtu sarakstus, par kuriem iekasējama nesēja atbildība. Kaut arī neesot pamata noteikt nesēja atbildību par jebkuru iespējamo nesēju un iekārtu, pašlaik reproducēšanai plaši tiek izmantoti tādi nesēji un iekārtas, kuri nav ietverti apstrīdētajās normās. Tādējādi nepamatoti tiek ierobežotas autortiesību un blakustiesību subjektu tiesības saņemt taisnīgu atbildību par darbu reproducēšanu.

5. Pieaicinātā persona - Kultūras ministrija - norāda, ka ir piedalījusies Ministru kabineta atbildes raksta sagatavošanā un pilnībā pievienojas tajā paustajam viedoklim. Apstrīdētās normas paredzot fiksētu nesēja atbildības lielumu par nesējiem un iekārtām, kuru primārā funkcija ir autortiesību un blakustiesību objektu reproducēšana personiskai lietošanai. Šāds regulējums nodrošinot samērīgumu un līdzsvaru starp visu pušu interesēm.

Kultūras ministrija darba grupas ietvaros esot centusies panākt kompromisu starp ieinteresētajām pusēm attiecībā uz iespējamo grozījumu izdarīšanu apstrīdētajās normās, bet tas līdz šim neesot izdevies.

6. Pieaicinātā persona - Tieslietu ministrija - pilnībā pievienojas Ministru kabineta viedoklim daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. un 113. pantam.

Tieslietu ministrija uzskata, ka Ministru kabinets, pieņemot apstrīdētās normas, ir rīkojies tam Autortiesību likuma 34. panta septītajā daļā piešķirtā pilnvarojuma ietvaros. Likumdevējs esot uzdevis Ministru kabinetam noteikt nesēja atbildību, un tas arī ticis izdarīts, pieņemot Noteikumus Nr. 321. Autortiesību likuma 34. pantā ietvertajā pilnvarojumā neesot noteikts, par kādiem nesējiem un iekārtām maksājama nesēja atbildība. Tādējādi attiecīgā izšķiršanās esot bijusi Ministru kabineta kompetencē.

Tieslietu ministrija norāda, ka apstrīdētās normas atbilst arī Eiropas Parlamenta un Padomes 2001. gada 22. maija direktīvas Nr. 2001/29/EK "Par dažu autortiesību un blakustiesību saskaņošanu informācijas sabiedrībā" (turpmāk -- Direktīva 2001/29/EK) prasībām. Šīs direktīvas 5. panta 2. punkta "b" apakšpunkts paredzot, ka viens no priekšnoteikumiem darba reproducēšanai personiskas lietošanas nolūkos ir tiesības uz taisnīgu atbildību. Eiropas Savienības tiesības neparedzot vienotu kārtību, kādā nosakāma taisnīga atbildība par reproducēšanu. Taisnīgas atbildības apmēra un iekasēšanas kārtības noteikšana esot katras dalībvalsts kompetencē.

Eiropas Savienības Tiesa esot atzinusi, ka taisnīgas atbildības jēdziens ir autonomas Eiropas Savienības tiesību jēdziens, kas jāinterpretē vienveidīgi visās dalībvalstīs neatkarīgi no tām sniegtās iespējas paredzēt minētās atbildības saņemšanas nosacījumus. Taisnīgas atbildības jēdziens esot izvērtējams atbilstoši samērīguma principa kritērijiem, un tam esot jānodrošina līdzsvars starp dažādām interesēm, tostarp jāaizsargā atbildības maksātāju intereses. Eiropas Savienības Tiesa esot norādījusi, ka taisnīga līdzsvara prasība ir jāievēro, ja nesēji un iekārtas tiek izmantoti kopiju izgatavošanai, tādējādi radot kaitējumu autortiesību un blakustiesību subjektiem. Līdz ar to uzmanība esot jāvelta konkrētu nesēju un reproducēšanas iekārtu lietošanas mērķim. Proti, esot jānoskaidro, vai konkrēti nesēji un iekārtas tiek izmantoti galvenokārt autortiesību un blakustiesību objektu reproducēšanai vai arī citiem mērķiem.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pārstāvis - Tieslietu ministrijas Eiropas Savienības Tiesas departamenta direktors Inguss Kalniņš - paskaidroja, ka konkrēti nesēji un iekārtas, par kuriem maksājama nesēja atbildība, jānosaka, izvērtējot to lietošanas mērķi, proti, apsverot, vai privātpersonas tos izmantos darbu reproducēšanai personīgas lietošanas nolūkos. Ja nesēja atbildību iekasē par nesējiem un iekārtām, kurus pamatā izmanto citiem mērķiem, tad veidojoties netaisnīga situācija - maksāt nākoties personai, kurai šajā gadījumā neesot pretizpildījuma jeb samaksas pienākuma.

Tieslietu ministrija nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēju argumentam, ka nesēja atbildība esot nosakāma par visiem

nesējiem un iekārtām, ja pastāv potenciāla iespēja tos izmantot reproducēšanai personīgas lietošanas nolūkos. Direktīvas 2001/29/EK 5. panta 2. punkta "b" apakšpunkts esot interpretējams tādējādi, ka ir jābūt saiknei starp taisnīgas atlīdzības finansēšanai paredzētās nodevas piemērošanu un nesēju un iekārtu prezumēto izmantošanu reproducēšanai privātām vajadzībām.

7. Pieaicinātā persona - **Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisija** (turpmāk - Komisija) - norāda: tai neesot pamata uzskatīt, ka Autortiesību likumā ietvertais Ministru kabineta uzdevums būtu izpildīts neatbilstoši likumdevēja pilnvarojumam vai arī pārsniedzot likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma apjomu.

Likumdevēja uzdevums esot noteikt galvenos principus, tai skaitā pilnvarojumu Ministru kabinetam. Likumdevējs nosakot pilnvarojuma satura galvenos virzienus, nevis izvērtējot un izskatot visus jautājumus, kas varētu tikt ietverti Ministru kabineta noteikumos. Komisijai neesot pamata uzskatīt, ka Noteikumos Nr. 321 būtu ietverts tāds tiesisko attiecību regulējums, kādu likumdevējs nav paredzējis vai nav vēlējies.

8. Pieaicinātā persona - **biedrība "Latvijas Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju asociācija"** (turpmāk - LIKTA) - iesniegusi Satversmes tiesā vairāku nozares asociāciju - LIKTA, Latvijas Datortehnoloģiju asociācija, Latvijas Elektrotehnikas un elektronikas ražošanas asociācija, Latvijas Mobilo telefonu tirgotāju asociācija, Latvijas Telekomunikāciju asociācija un Latvijas Interneta asociācija (turpmāk - Nozares asociācijas) - kopīgi sagatavoto viedokli par apstrīdēto normu atbilstību Satversmei. Nozares asociācijas pauž viedokli, ka apstrīdētās normas ir samērīgas un atbilst Satversmes normām.

Nozares asociācijas apšaubā, vai privātpersonām vispār būtu nepieciešams atļaut autortiesību objektu kopiju izgatavošanu. Tāpat diskutabls esot jautājums par to, cik pamatoti ir iekasēt nesēja atlīdzību par katru nesēju un iekārtu, ja nav zināms to izmantošanas mērķis un iekasētajai nesēja atlīdzībai nav sasaistes ar reāli veiktu darba kopēšanu.

Ministru kabinets esot nodrošinājis autortiesību un blakustiesību subjektu interešu aizsardzību, izveidojot efektīvu mehānismu taisnīgas atlīdzības iekasēšanai un saņemšanai. Apstrīdētās normas nosakot gan to, par kādiem nesējiem un iekārtām maksājama nesēja atlīdzība, gan šīs atlīdzības lielumu. Lai aizsargātu gan autoru, gan pārējās sabiedrības intereses, Ministru kabinets esot līdzsvarojis visus taisnīgas atlīdzības aprēķināšanas elementus un pieņēmis politisku lēmumu par nesēju un iekārtu sarakstu un nesēja atlīdzības apmēru.

Nozares asociācijas uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst samērīguma principam, jo esot ievērotas dažādu sabiedrības grupu intereses. Iekasējot nesēja atlīdzību par tiem nesējiem un iekārtām, kas šobrīd nav ietverti apstrīdētajās normās, tiktu nodarīts kaitējums citu sabiedrības grupu interesēm. Šādā gadījumā produktu cenas palielinātos, tiktu apdraudēta tukšo materiālo nesēju tirgotāju konkurētspēja, pieaugtu nelegāli pārdoto datu nesēju apjoms, kā arī iestātos citas nelabvēlīgas sekas. Jau šobrīd Latvijā iekasētās nesēja atlīdzības pārsniedzot Lietuvā un Igaunijā iekasēto atlīdzību apmēru gan apjoma ziņā, gan iekasētās nesēja atlīdzības un iekšzemes kopprodukta attiecības ziņā.

Nesēja atlīdzības iekasēšanas mehānismam esot jānodrošina autortiesību subjektiem taisnīga atlīdzība, un tā esot maksājama tikai tādā gadījumā, ja tiem nodarīts kaitējums. Tādējādi nesēja atlīdzība esot maksājama tikai par tādiem nesējiem un iekārtām, kas tiek izmantoti kopēšanai. Nodrošinot samērīguma principa ievērošanu, esot rūpīgi apsverama katra nesēja vai iekārtas iekļaušana apstrīdētajās normās, turklāt vienīgi kontekstā ar katram nesēja vai iekārtas veidam nosakāmās nesēja atlīdzības apmēru. Sarakstā nevarot iekļaut tādas nesējus un iekārtas, kuru pamatfunkcija nav autortiesību objektu kopēšana. Gadījumos, kad autortiesību subjektiem nodarītais kaitējums ir minimāls, neesot pienākuma nodrošināt nesēja atlīdzības mehānismu.

Nozares asociācijas norāda: ja apstrīdētās normas tiktu atzītas par neatbilstošām Satversmei, tad nebūtu pieļaujama to atzīšana par spēkā neesošām ar atpakaļejošu datumu, jo privātpersonas esot palāvušās uz spēkā esošo tiesisko regulējumu.

9. Pieaicinātā persona - **Latvijas Universitātes Datorikas fakultātes docents Dr.sc.administr. Imants Gorbāns** - norāda, ka datu nesēji informācijas un komunikācijas tehnoloģiju nozarē tiek iedalīti cietajos diskos, zibatmiņā, atmiņas kartēs, optiskajos diskos, magnētoptiskajos diskos, magnētiskajās lentēs un disketēs. Minētie datu nesēji varot būt elektroniskās ierīcēs iebūvēti, ievietoti vai arī tām ārēji pieslēgti. Būtiski esot nošķirt datu nesējus no ierīcēm, kurās tie ievietojami vai kurām tie pieslēdzami, citādi iznākot dubulta aplikšana ar nesēja atlīdzību.

Visas ierīces, kurās iespējams ierakstīt autortiesību un blakustiesību objektus, esot uzskatāmas par nesējiem neatkarīgi no to izmantošanas pamatmērķa. Pastāvot iespēja nošķirt nesēju primārās un sekundārās funkcijas, tomēr lielāko daļu no mūsdienās izmantojamiem nesējiem varot izmantot gan autortiesību un blakustiesību objektu reproducēšanai, gan ar autortiesībām neaizsargātu datu glabāšanai. Tādējādi ar nesēja atlīdzību būtu apliekami visi iespējamie nesēji, tomēr nesēja atlīdzības apmēram vajadzētu būt minimālam.

10. Pieaicinātā persona - **Rīgas Juridiskās augstskolas vieslektore Dr.iur. Ingrīda Kariņa-Bērziņa** - uzskata, ka

Satversmes 113. pants nosakot ne vien autortiesību, bet arī blakustiesību aizsardzību. Autortiesības un blakustiesības esot attīstījušās vēsturiski atšķirīgos apstākļos un aizsargājot atšķirīgas tiesiskās intereses, tomēr no Latvijai saistošajiem normatīvajiem aktiem valstij izrietot gan autortiesību, gan blakustiesību aizsardzības pienākums.. Tādējādi esot pamats uzskatīt, ka arī blakustiesības ietilpst Satversmes 113. panta tvērumā.

Autortiesību būtība ietverot autoru mantisko un nemantisko tiesību aizsardzību. Autortiesības esot uzskatāmas par īpašuma paveidu, kas vērtējams Satversmes 105. panta kontekstā. Autortiesību likuma 34. panta pirmajā daļā noteiktais esot vērtējams nevis kā piespiedu atsavināšana, bet gan kā izņēmuma tiesības, jo neesot iespējams noskaidrot, kādā veidā un cik lielā apmērā autoru tiesības aizskartas. No piespiedu atsavināšanas formulējuma izrietot pieņēmums, ka lietotāja vienīgā alternatīva būtu iegādāties vēl vienu darba kopiju un līdz ar to autortiesību subjektam pienāktos kompensācija par nenopirkto eksemplāru.

Tomēr pastāvēt arī tāda iespēja, ka lietotājs būtu apmierināts ar savu vienīgo likumīgi iegūto kopiju un nemaz negrasītos iegādāties otru eksemplāru. Tādējādi īpaša uzmanība esot jāvelta taisnīgas atlīdzības jēdzienam. Taisnīga atlīdzība par likumīgu darba reproducēšanu neesot uzskatāma par pirātisma dēļ zaudēto ienākumu kompensēšanas līdzekli. Šādi zaudējumi esot jākompensē un jāierobežo ar citiem līdzekļiem. Atbilstoši Eiropas Savienības Tiesas paustajām atziņām taisnīga atlīdzība esot aprēķināma atbilstoši autoriem radītajiem zaudējumiem.

Autortiesību likuma 34. pants nenosakot, par kuriem nesējiem un iekārtām būtu jāiekasē nesēja atlīdzība. Ministru kabinets esot pilnvarots noteikt nesēja atlīdzības lielumu, kā arī tās iekasēšanas, atmaksāšanas un izmaksāšanas kārtību. Tādējādi Ministru kabinets esot pilnvarots noteikt, par kuriem nesējiem un iekārtām ir iekasējama nesēja atlīdzība.

Direktīva 2001/29/EK atļaujot Eiropas Savienības dalībvalstīm izvēlēties, vai tās pieļaus darbu reproducēšanu personiskai lietošanai. Tā neuzliekot pienākumu ieviest nesēja atlīdzību, bet, ja šāda atlīdzība tiek paredzēta, tad tai vajagot būt taisnīgai. Eiropas Savienības dalībvalstu prakse šajā jautājumā esot atšķirīga, turklāt dažās valstīs nesēja atlīdzība vispār netiekot iekasēta.

Secinājumu daļa

11. Pieteikuma iesniedzējas uzskata apstrīdētās normas par neatbilstošām Satversmes 64., 105. un 113. pantam. Šādu nostāju Pieteikuma iesniedzējas pauda arī tiesas sēdē. Savukārt Ministru kabinets uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst augstāka juridiskā spēka tiesību normām.

Apstrīdētās normas ir pieņemtas saskaņā ar Autortiesību likuma 34. panta septītajā daļā ietverto likumdevēja deleģējumu un nosaka ar nesēja atlīdzību apliekamo nesēju un iekārtu sarakstu, kā arī nesēja atlīdzības apmēru. Iekasētā nesēja atlīdzība nodrošina autortiesību un blakustiesību subjektu tiesības saņemt taisnīgu atlīdzību par likumdevēja atļauto personiskās reproducēšanas izņēmumu. Tādēļ Satversmes tiesa visupirms izvērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 113. pantam, kas nosaka valsts pienākumu aizsargāt autortiesības. Ja apstrīdētās normas tiks atzītas par atbilstošām Satversmes 113. pantam, tiks vērtēta to atbilstība Satversmes 64. un 105. pantam.

12. Satversmes 113. pants nosaka: "Valsts atzīst zinātniskās, mākslinieciskās un citādas jaunrades brīvību, kā arī aizsargā autortiesības un patenttiesības."

Šis pants ietver divus savstarpēji nošķiramus tiesību aspektus: jaunrades brīvību un jaunrades rezultātā radītā darba aizsardzību. Lietā nav strīda nedz par zinātniskās, mākslinieciskās un citādas jaunrades brīvības ierobežojumiem, nedz par patenttiesību aizsardzību.

Lai nodrošinātu Satversmē paredzētās pamattiesības, valstij ir jāīsteno virkne pasākumu - gan pasīvie, piemēram, neiejaukšanās personas tiesībās, gan aktīvie, piemēram, nodrošinot personas individuālo vajadzību apmierināšanu (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 7. punktu*). Satversmes tiesa savos spriešumos vairākkārt norādījusi: ja konkrētas tiesības ir ietvertas Satversmē, tad valsts vairs nevar atteikties tās īstenot. Tās vairs nav tikai deklaratīva rakstura tiesības, un to aizsardzībai Latvijā piešķirta konstitucionāla vērtība (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2001. gada 13. marta sprieduma lietā Nr. 2000-08-0109 secinājumu daļu un 2010. gada 31. marta sprieduma lietā Nr. 2009-76-01 5.5. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 113. pantam, ciktāl tas paredz pienākumu nodrošināt autortiesību aizsardzību.

12.1. No lietas dalībnieku un pieaicināto personu paustajiem viedokļiem konstatējams, ka tiem ir atšķirīgi uzskati jautājumā par to, vai Satversmes 113. pantā noteiktais autortiesību aizsardzības pienākums ietver arī blakustiesību subjektu tiesību un likumīgo interešu aizsardzību.

Autortiesību likuma 54. panta piektās daļas pēdējais teikums nosaka blakustiesību subjektu tiesības saņemt nesēja atlīdzību Autortiesību likuma 34. panta otrajā līdz septītajā daļā paredzētajā kārtībā. Nav pamata uzskatīt, ka Autortiesību likumā paredzētās blakustiesību subjektu tiesības saņemt nesēja atlīdzību būtu plašākas vai saturiski

atšķirīgas salīdzinājumā ar autortiesību subjektu tiesībām. Saskaņā ar Noteikumu Nr. 321 20. punktu iekasētā nesēja atlīdzība tiek sadalīta starp autortiesību un blakustiesību subjektiem. Tomēr apstrīdētās normas regulē nesēja atlīdzības iekasēšanas kārtību, nevis kārtību, kādā tā sadalāma starp autortiesību un blakustiesību subjektiem. Tādējādi gan autortiesību, gan blakustiesību subjektu tiesības, ciktāl tās izriet no apstrīdētajām normām, nav nošķiramas.

Satversmes tiesas praksē ir atzīts, ka gadījumos, kad divu personu grupu tiesības ir principiāli vienādas un savstarpēji saistītas, nav lietderīgi katras personu grupas tiesību ierobežojumu vērtēt atsevišķi (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 28. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2011-10-03 23. punktu*). Konkrētās lietas kontekstā tas nozīmē, ka nav nepieciešamības vērtēt, vai Satversmes 113. pants ietver blakustiesību subjektu tiesību aizsardzību, jo, ciktāl tas izriet no apstrīdētajām normām, blakustiesību un autortiesību subjektu tiesību ierobežojums ir identisks un to tiesības tiek aizsargātas ar vieniem un tiem pašiem tiesiskajiem līdzekļiem.

Tādējādi Satversmes tiesa turpmāk spriedumā vērtēs vienīgi autortiesību subjektu (turpmāk arī - autori) tiesību ierobežojumu. Ievērojot Autortiesību likuma 54. panta piekto daļu, tie paši argumenti attiecināmi arī uz blakustiesību subjektiem.

Līdz ar to lietas izspriešanā nav tiesiskas nozīmes jautājumam, vai blakustiesību aizsardzība ietilpst Satversmes 113. panta tiesiskajā tvērumā, un Satversmes tiesa šo jautājumu nevērtēs.

12.2. Satversmes 113. pants neatklāj izvērstu autortiesību jēdziena vai autortiesību aizsardzības pienākuma saturu, tādēļ Satversmes tiesai ir jānoskaidro šajā pantā ietvertu pamattiesību saturs.

Satversmes 89. pants noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Satversmes tiesas praksē ir atzīts, ka, noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, jāņem vērā Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo par interpretācijas līdzekli, lai noteiktu pamattiesību un tiesiskas valsts principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietvertu pamattiesību samazināšanas vai ierobežošanas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 5. punktu un 2007. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-03-01 11. punktu*). Tādējādi, noskaidrojot Satversmes 113. panta saturu, ir jāņem vērā arī starptautiskajos cilvēktiesību aktos nostiprinātā autortiesību jēdziena izpratne un aizsardzības pienākuma saturs.

1886. gada 9. septembra Bernes konvencija par literatūras un mākslas darbu aizsardzību (turpmāk - Bernes konvencija) citastarp regulē dažādas autoru ekskluzīvās tiesības, piemēram, tiesības uz darba tulkošanu, reproducēšanu, raidīšanu ēterā, publisku izpildīšanu, jebkāda veida pārstrādāšanu u.tml. Šādas tiesības ir uzskatāmas par autora mantiskajām tiesībām, kuras izmantojot tas var gūt mantisku labumu no radītā darba. Bernes konvencijas 6.*bis* pants īpaši norāda, ka neatkarīgi no autora mantiskajām tiesībām un pat pēc šo tiesību pārejas autoram ir nemantiskās tiesības pieprasīt, lai viņš tiktu atzīts par darba autoru, un iebilst pret jebkādu darba sagrozīšanu, izkropļošanu vai citādu pārveidošanu, kā arī pret jebkādu citādu darba autora tiesību aizskaršanu, kura var kaitēt autora godam vai reputācijai. Tādējādi Bernes konvencija paredz gan autortiesību subjektu mantisko, gan nemantisko jeb personisko tiesību aizsardzību.

Līdzīga autortiesību jēdziena izpratne un aizsargājamo tiesību saturs izriet arī no citiem Latvijai saistošiem starptautiskajiem cilvēktiesību aktiem. 1966. gada 16. decembra Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 15. panta pirmās daļas "c" punkts noteic, ka šā pakta dalībvalstis atzīst katra cilvēka tiesības baudīt morālo un materiālo interešu aizsardzību, kas izriet no jebkuriem zinātniskajiem, literārajiem vai mākslas darbiem, kuru autors viņš ir. Savukārt minētā panta otrā daļa noteic, ka pasākumos, kas šā pakta dalībvalstīm jāveic minēto tiesību pilnīgai īstenošanai, jāietver tie, kas nepieciešami zinātnes un kultūras sasniegumu aizsardzībai, attīstībai un izplatīšanai. Līdzīgus valsts pienākumus autortiesību aizsardzības jomā paredz arī Pasaules Intelektuālā īpašuma organizācijas (WIPO) starptautiskie līgumi un Eiropas Savienības normatīvie akti, piemēram, Direktīva 2001/29/EK un Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2006/116/EK "Par autortiesību un dažu blakustiesību aizsardzības termiņiem".

Tādējādi Satversmes 113. pantā ietvertais autortiesību aizsardzības pienākums ietver gan autortiesību subjektu personisko, gan mantisko tiesību aizsardzību.

12.3. Autora nemantiskās jeb personiskās tiesības nodrošina autora garīgo (nemantisko) interešu aizsardzību, nodrošinot nesaraucamu autora saikni ar viņa darbu un garantējot autora goda un cieņas aizsardzību uz mūžu (*sk.: Grudulis M. Ievads autortiesībās. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 97. lpp.*). Par autora personiskajām tiesībām var uzskatīt tiesības uz autorību, lemlšanu par darba izziņošanu, darba atsaukšanu, vārdu, darba neaizskaramību un pretdarbību.

Izskatāmā lieta ir saistīta ar autortiesību subjektu tiesībām saņemt taisnīgu atlīdzību par to darbu reproducēšanu personiskām vajadzībām. Tādējādi lietā nav strīda par autortiesību subjektu personisko tiesību ierobežojumu un

Satversmes tiesa vērtēs vienīgi autortiesību subjektu mantisko tiesību ierobežojumu.

12.4. Autoru mantisko tiesību minimālais saturs ir noteikts Bernes konvencijā, kuras 11. bīis pants paredz, ka autoriem ir ekskluzīvas tiesības uz savu darbu izmantošanu, tai skaitā reproducēšanu. Tas nozīmē, ka autoram ir tiesības saņemt autoratlīdzību par autortiesību objektu izmantošanu. Tomēr autora mantiskajām tiesībām ir noteikti izņēmumi un ierobežojumi. Bernes konvencijas 9. panta otrā daļa nosaka īpašos gadījumus, kad dalībvalstis ir tiesīgas ar likumu noteikt autora mantisko tiesību ierobežojumus. Juridiskajā literatūrā uzsvērts, ka autoru mantisko tiesību ierobežojumi ir neatņemama autortiesību sastāvdaļa. Tie ir nepieciešami, lai nodrošinātu sabiedrības iespējas izmantot autoru radītos intelektuālos darbus. Tomēr ierobežojumi nedrīkst ietekmēt autora vēlmi radīt jaunus darbus un nedrīkst būt vērsti uz ekonomiskā labuma gūšanu darbu lietotājiem (sk. *Davies C. Copyright and public interests. London: Sweet& Maxwell, 2001, pp. 277 - 290*).

Tādējādi aizsargātās autortiesību subjektu mantiskās tiesības sastāv no diviem elementiem: ekskluzīvajām mantiskajām tiesībām, kas dod autoram tiesības saņemt autoratlīdzību, un ierobežotajām mantiskajām tiesībām jeb izņēmuma tiesībām, kad valsts ar likumu ierobežo autoru tiesības rīkoties ar darbu. Attiecīgi autoru mantisko tiesību funkcija ir garantēt tiesību īpašnieka mantisko interešu aizsardzību - kontrolēt darba ekonomisko izmantošanu.

Arī Autortiesību likuma 15. pants regulē autora mantisko tiesību saturu. Šā panta pirmā daļa paredz, ka autora mantiskās tiesības ir tiesības publiskot, publicēt, publiski izpildīt, izplatīt, raidīt, retranslēt, padarīt pieejamu sabiedrībai, iznomāt, izīrēt, patapināt, tieši vai netieši, īslaicīgi vai pastāvīgi reproducēt darbu u.c. Savukārt minētā panta ceturtā daļa noteic, ka autoram ir tiesības izmantot savu darbu jebkādā veidā, atļaut vai aizliegt tā izmantošanu, saņemt atlīdzību par atļauju izmantot savu darbu un par darba izmantošanu, izņemot likumā paredzētus gadījumus.

Satversmes tiesas praksē ir atzīts, ka pamattiesībām nepiemīt absolūts raksturs, jo ikviena pamattiesība ir piemērojama, ņemot vērā arī citu personu un visas sabiedrības intereses (sk. *Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra sprieduma lietā Nr. 2002-04-03 secinājumu daļas 2. punktu*). Arī autoru mantiskās tiesības nav absolūtas. Jebkura pamattiesība var tikt ierobežota atbilstoši vispārējiem pamattiesību ierobežošanas principiem. Satversmes tiesa jau daudzkārt spriedumos norādījusi, ka pamattiesību ierobežojums atbilst Satversmei, ja tas ir pieņemts ar likumu, tam ir leģitīms mērķis un tas ir samērīgs (sk., piemēram, *Satversmes tiesas 2007. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2006-42-01 8. punktu vai 2011. gada 18. marta sprieduma lietā Nr. 2010-50-03 9. punktu*).

Līdz ar to Satversmes 113. pantā ietvertais autortiesību subjektu mantisko tiesību aizsardzības pienākums ietver autoru tiesības gūt materiālu labumu no to darba izmantošanas, tomēr šīs tiesības pēc sava rakstura nav absolūtas.

13. Satversmes 113. pantā ietverto autora mantisko tiesību saturs ir vērtējams kopsakarā ar paša likumdevēja uzņemto saistību apjomu, kuru tas konkretizējis Autortiesību likumā. Satversmes tiesai jāizvērtē, vai šis uzdevums ir izpildīts atbilstoši likumdevēja gribai un vai apstrīdētās normas nodrošina pienācīgu Satversmes 113. pantā ietverto pamattiesību aizsardzību.

Noteikumu Nr. 321 1. punkts regulē atlīdzības lielumu par tukšajiem materiālajiem nesējiem un reproducēšanai izmantojamām iekārtām, tās iekasēšanas, atmaksāšanas un izmaksas kārtību, kā arī kārtību, kādā atlīdzība tiek proporcionāli sadalīta starp autoriem, izpildītājiem un fonogrammu un filmu producentiem. Tādējādi apstrīdētās normas ir vērtējamas kopsakarā ar Autortiesību likuma 34. pantu, kas nosaka nesēja atlīdzības piemērošanas pamatprincipus un pilnvaro Ministru kabinetu izdot apstrīdētās normas.

13.1. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka ar pilnvarojuma mērķi saprot to, ko likumdevējs centies panākt, piešķirot Ministru kabinetam tiesības noregulēt attiecīgo jautājumu (sk. *Satversmes tiesas 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-04-03 19. punktu*).

Autortiesību likuma 34. panta pirmā daļa nosaka: "Bez autora piekrišanas fiziskajai personai atļauts darbus, kas iekļauti tiesiski iegūtā filmā vai fonogrammā vai arī citā aizsargājamā darba izpausmes formā, kā arī vizuālos darbus reproducēt (tai skaitā ciparu formātā) vienā kopijā personiskai lietošanai bez tieša vai netieša komerciāla nolūka. Šādas kopijas izgatavošanā nedrīkst iesaistīt citas personas. Autori ir tiesīgi saņemt taisnīgu atlīdzību par šādas kopijas izgatavošanu (nesēja atlīdzība)."

Minētā norma nosaka vairākas tiesiskās attiecības. Pirmkārt, tā atļauj privātpersonai reproducēt autortiesību objektus bez autora piekrišanas. Otrkārt, tā nosaka kārtību, kādā ir izmantojamas šādas reproducēšanas tiesības. Treškārt, tā piešķir autortiesību subjektiem tiesības saņemt taisnīgu atlīdzību par to tiesībām noteikto ierobežojumu.

Tādējādi Autortiesību likuma 34. panta pirmā daļa nosaka gan autortiesību subjektu tiesību ierobežojumu, gan autortiesību subjektu tiesības saņemt nesēja atlīdzību par iespējamo to mantiskajām tiesībām nodarīto kaitējumu.

Līdz ar to apstrīdētajām normām ir jānodrošina taisnīga atlīdzība par autortiesību subjektu mantisko tiesību ierobežojumu.

13.2. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam nav iespēju izsmeltoši likumdošanas ceļā izlemt visus jautājumus, kuriem nepieciešams regulējums. Šāda likumdevēja rīcība bieži vien būtu novēlota, jo likumdošanas process ir komplicēts un laikietilpīgs. Lai nodrošinātu efektīvāku valsts varas īstenošanu, ir pieļaujama atkāpe no prasības, ka likumdevējam visi jautājumi pilnībā jāizšķir pašam. Šī efektivitāte tiek sasniegta, likumdevējam likumdošanas procesā izlemjot svarīgākos jautājumus, bet detalizētāku noteikumu un likuma ieviešanai dzīvē nepieciešamo normu izstrādāšanu deleģējot Ministru kabinetam vai citām valsts institūcijām. Šāda kārtība ne vien padara pašu likumdošanas procesu efektīvāku, bet arī ļauj ātrāk un adekvātāk reaģēt uz normatīvā regulējuma grozījumu nepieciešamību (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 21. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-05-0306 7. punktu*).

Autortiesību likuma 34. panta otrā daļa noteic, ka nesēja atlīdzību par reproducēšanu personiskai lietošanai maksā šādai reproducēšanai izmantojamo iekārtu un tukšo materiālo nesēju (skaņu ierakstu kasetes, videolentes vai videokasetes, lāzeru diskus, kompaktdiskus, minidiskus u.tml.) izgatavotāji un personas, kas tos ieved Latvijā.

Šī norma ietver atsevišķu nesēju uzskaitījumu, kas nav izsmeltošs, bet kas Ministru kabinetam ir jāņem vērā, nosakot nesēja atlīdzības iekasēšanas kārtību. Likumdevējs nav noteicis konkrētus kritērijus, kas Ministru kabinetam būtu jāpiemēro, lemjot par atsevišķu nesēju un iekārtu iekļaušanu apstrīdētajās normās. Tādēļ var secināt, ka likumdevējs ir gan piešķīris Ministru kabinetam tiesības noteikt kritērijus, pēc kādiem veidojams izsmeltošs nesēju un iekārtu saraksts, gan noteicis šāda saraksta izstrādes pienākumu.

Autortiesību likuma 34. panta septītajā daļā paredz, ka nesēja atlīdzības lielumu, iekasēšanas, atmaksāšanas un izmaksāšanas kārtību, kā arī proporcionālo sadali starp autoriem, izpildītājiem un fonogrammu un filmu producentiem nosaka Ministru kabinets.

Šī norma pēc būtības nodrošina Autortiesību likuma 34. panta pirmajā un otrajā daļā ietverto tiesību realizāciju, jo bez Ministru kabineta noteikumiem, kas paredz konkrētu nesēju un iekārtu sarakstu un nesēja atlīdzības apmēru, nesēja atlīdzību nebūtu iespējams iekasēt. Tomēr šī norma nosaka arī Ministru kabineta pienākumu rīkoties atbilstoši likumdevēja noteiktajiem mērķiem autortiesību subjektu mantisko interešu aizsardzības nodrošināšanā.

Likumdevējs nav noteicis izsmeltošu to nesēju un iekārtu sarakstu, kuri apliekami ar nesēja atlīdzību, kā arī nav noteicis šāda saraksta izveides kritērijus. Šo funkciju izpilde ir deleģēta Ministru kabinetam.

13.3. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka pilnvarojuma apjoms nozīmē to, ciktāl Ministru kabinets var rīkoties, izstrādājot un izdodot tiesību normas (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 23. septembra sprieduma lietā Nr. 2008-01-03 17. punktu*).

Satversmes tiesa norādījusi, ka jēdziens "kārtība" norāda uz Ministru kabineta noteikumu procesuālo raksturu, proti, noteiktas procedūras izstrādāšanu. Tomēr tas neizslēdz iespēju, ka Ministru kabineta noteikumos reglamentētā kārtība precīzē likumdevēja gribu, ciktāl tas atbilst likumdevēja piešķirtā deleģējuma saturam un mērķiem. Atsevišķos gadījumos Ministru kabineta noteikumu saturu var veidot arī materiālās normas, taču tām jābūt pieņemtām, pamatojoties uz likumdevēja pilnvarojumu (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-04-03 16. un 20. punktu*).

Par pilnvarojuma ievērošanas atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām visupirms ir atbildīgs likumdevējs. Autortiesību likuma 34. panta septītajā daļā ietverto pilnvarojumu likumdevējs nav grozījis. Tādējādi var secināt: likumdevējam nav radušās šaubas par to, ka Ministru kabinets apstrīdēto normu pieņēmis atbilstoši likumdevēja pilnvarojumam. Uz šādu viedokli norādījusi arī Komisija (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 28. lpp.*).

Autortiesību subjektu tiesības saņemt taisnīgu atlīdzību par to darbu reproducēšanu personiskām vajadzībām tiek regulētas ne vien ar Autortiesību likuma normām, bet arī ar Eiropas Savienības tiesībām. Ar līguma par Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai ratifikāciju Eiropas Savienības tiesības ir kļuvušas par neatņemamu Latvijas tiesību sastāvdaļu. Tādējādi Eiropas Savienības tiesību akti un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nostiprinātā to interpretācija ir jāņem vērā, piemērojot nacionālos normatīvos aktus, lai novērstu iespējamās pretrunas starp Latvijas un Eiropas Savienības tiesībām. Izvērtējot Autortiesību likuma 34. panta septītajā daļā ietvertā deleģējuma saturu, jāņem vērā Latvijas pārņemto direktīvu prasības un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nostiprinātā direktīvu interpretācija.

Tādējādi Autortiesību likuma 34. pantā ietvertās tiesības ir vērtējamas kopsakarā ar Direktīvas 2001/29/EK normām un Eiropas Savienības Tiesas sniegto šīs direktīvas interpretāciju. Eiropas Savienības Tiesa, skaidrojot Direktīvas 2001/29/EK normas, ir atzinusi ne vien vispārējo principu, ka autortiesību subjektiem ir tiesības saņemt nesēja atlīdzību sakarā ar reproducēšanas izņēmuma radīto kaitējumu, bet arī norādījusi uz Direktīvas 2001/29/EK preambulas 31. un 35. apsvērumā paredzētajiem izņēmumiem, kad nesēja atlīdzību var nepiemērot (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2010. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. C-467/08 43. - 50. punktu*). Tādējādi Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka tādi kritēriji kā samērīgums ar sabiedrības interesēm, autoru iespējas citos veidos gūt mantisku labumu no reproducēšanas, tehnoloģisko aizsardzības pasākumu izmantošanas pakāpe un tiesību aizskārums smaguma pakāpe var tikt izmantoti, vērtējot nepieciešamību piemērot nesēja atlīdzību konkrētiem nesējiem un iekārtām un nosakot nesēja atlīdzības apmēru.

Ņemot vērā minētos vai jebkurus citus skaidri definētus kritērijus, kuru piemērošanu Ministru kabinets atzīst par tiesiski pamatotu, tas var izdarīt tiesībspolitisku izšķiršanos par konkrētu nesēju un iekārtu iekļaušanu apstrīdētajās normās. Tādējādi Ministru kabinetam ir jānodrošina Autortiesību likuma 34. pantam atbilstošu nesēju un iekārtu saraksta ietveršanu apstrīdētajās normās.

Līdz ar to Ministru kabinetam ir tiesības un pienākums izvērtēt nepieciešamību iekļaut konkrētus nesējus un iekārtas apstrīdētajās normās, tomēr tam ir jābalstās uz skaidri definētiem kritērijiem.

14. Apstrīdētajās normās ir uzskaitīti visi tie nesēji un iekārtas, par kuriem maksājama nesēja atlīdzība, kā arī norādīts konkrēts par katru nesēju un iekārtu maksājamās nesēja atlīdzības apmērs. Šāda pieeja pēc būtības neatšķiras no vairākās citās valstīs iedibinātās kārtības, atbilstoši kurai nesēja atlīdzība tiek iekasēta, pamatojoties uz izsmēlošiem nesēju un iekārtu uzskaitījumiem (*sk. Batchelor B., Jenkins T., Butter T. Copying levies: Moving towards harmonisation? The European Court rules on the concept of fair compensation for rightholders. European Competition Law Review, 2011, Vol. 32, Issue 6, p. 277; Kretschmer V. Private Copying and Fair Compensation: An empirical study of copyright levies in Europe, A Report for the UK Intellectual Property Office. 2011, pieejams: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/mdocs/en/wipo_ip_econ_ge_1_12/wipo_ip_econ_ge_1_12_ref_kretschmer.pdf, aplūkots 2012. gada 17. aprīlī). Izsmēlošs uzskaitījums ne vien nosaka nesēja atlīdzību par katru no apstrīdētajās normās minētajiem nesējiem un iekārtām, bet arī izslēdz iespēju iekasēt nesēja atlīdzību par jebkuru citu nesēju un iekārtu. Tādējādi Satversmes tiesai ir jāizvērtē, vai Ministru kabinets rīkojies atbilstoši Autortiesību likuma 34. pantā paredzētajam uzdevumam.*

14.1. Apstrīdētās normas ir pieņemtas 2005. gada 10. maijā un negrozītā veidā ir spēkā līdz šim brīdim. Neraugoties uz informācijas tehnoloģiju straujo attīstību, kuras rezultātā ir būtiski mainījusies autortiesību objektu izmantošanas prakse, ar atlīdzību apliekamo nesēju un iekārtu saraksts nav mainījies.

Satversmes tiesa jau daudzkārt norādījusi, ka likumdevējam ir pienākums periodiski apsvērt, vai konkrētais tiesiskais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas kādā veidā nebūtu pilnveidojams (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 11. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-08-01 9.5. punktu un 2008. gada 2. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-22-01 18.3. punktu*). Šāds pienākums ir vienlīdz attiecināms arī uz Ministru kabinetu, proti, tam ir pienākums sekot tehnoloģiju attīstībai un pilnveidot apstrīdētajās normās ietverto nesēju un iekārtu sarakstu. Ja Ministru kabinets šo pienākumu nepilda, tad netiek nodrošināta pienācīga Satversmes 113. pantā nostiprināto pamattiesību aizsardzība.

Arī Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa, izskatot līdzīgu lietu par reprogrāfisko reproducēšanu, ir secinājusi, ka tehnoloģiju attīstības rezultātā tiesiskais regulējums, kas savulaik atbilda augstāka juridiskā spēka tiesību normām, var novecot un tā rezultātā var tikt radīts nepamatots autoru mantisko tiesību aizskārums (*sk. Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas 2010. gada 30. augusta sprieduma lietā Nr. 1 BvR 1631/08 64. punktu*).

Var piekrist pieaicinātās personas I. Gorbāna viedoklim, ka apstrīdētajās normās ietvertais nesēju un iekārtu saraksts ir novecojis un neatbilst autortiesību un blakustiesību darbu kopēšanai un reproducēšanai mūsdienās praktiski izmantojamam datu nesēju klāstam (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 103. lpp.*). Tādējādi apstrīdētajās normās ietvertais nesēju un iekārtu saraksts tehnoloģiju attīstības rezultātā saturiski vairs neatbilst mūsdienu prasībām.

14.2. Ministru kabineta 2005. gada 10. maija sēdes protokolā ir norādīts: "Lai nodrošinātu nesēja atlīdzības apmēra saskaņošanu ar patērētāju, autortiesību un blakustiesību subjektu, kā arī nesēju un iekārtu tirgus dalībnieku interesēm, kultūras ministram izveidot darba grupu, kas reizi gadā izvērtē noteikumu 3. un 4. punktā minēto nesēju un iekārtu sarakstu un atlīdzību likmes" (*Ministru kabineta 2005. gada 10. maija sēdes protokola Nr. 28 17. paragrāfa 2. punkts*). Tādējādi Ministru kabinets pats ir atzinis nepieciešamību katru gadu pārskatīt apstrīdētajās normās ietverto tiesisko regulējumu. Tomēr, neraugoties uz šo lēmumu, apstrīdētajās normās ietvertais nesēju un iekārtu saraksts nav mainījies jau septiņus gadus.

Saskaņā ar Autortiesību likuma 34. panta septīto daļu atbildība par apstrīdēto normu satura pārskatīšanu ir jāuzņemas Ministru kabinetam. Ministru kabinets šīs funkcijas izpildi ir uzticējis Kultūras ministrijai, kura izveidojusi darba grupu, piesaistot gan autoru mantisko tiesību kolektīvās pārvaldīšanas organizācijas, gan nesēju un iekārtu ražotājus un importētājus pārstāvošās organizācijas. Kultūras ministrija ir atzinusi, ka vairāku gadu garumā nav bijis iespējams panākt kompromisu par iespējamiem apstrīdēto normu grozījumiem. Par iemeslu tam esot bijušas kardināli pretējās ieinteresēto personu intereses (*sk. tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 66. lpp.*).

Tas apstāklis, ka ieinteresētās personas nespēj panākt vienošanos par apstrīdēto normu pilnveidošanu, neatbrīvo nedz Ministru kabinetu, nedz Kultūras ministriju no to pienākumiem. Neatkarīgi no darba grupā iesaistīto personu viedokļiem Ministru kabinetam un Kultūras ministrijai bija jāizvērtē apstrīdēto normu grozīšanas nepieciešamība pēc būtības. Kaut arī ieinteresēto personu uzklauššana ir lietderīga un pozitīvi vērtējama normatīvo aktu izstrādes procesa sastāvdaļa, likumdošanas procesu nevar padarīt atkarīgu no indivīdu pozitīvās vai negatīvās attieksmes pret normatīvā akta projektu.

Līdz ar to Ministru kabinets nav izpildījis pienākumu regulāri pārvērtēt apstrīdētajās normās ietverto nesēju un iekārtu uzskaitījumu.

14.3. Satversmes tiesa jau norādīja, ka Ministru kabinetam ir tiesības un pienākums izvērtēt nepieciešamību iekļaut konkrētus nesējus un iekārtas apstrīdētajās normās, tomēr šādām darbībām ir jābalstās uz skaidri definētiem kritērijiem, ciktāl tie atbilst Autortiesību likuma 34. pantā ietvertā deleģējuma mērķiem. Šādā kārtībā Ministru kabinetam jānodrošina līdzsvars starp sabiedrības interesēm un autortiesību subjektu mantiskajām tiesībām.

Kultūras ministrija ir centusies saskaņot autoru mantisko tiesību kolektīvās pārvaldīšanas organizāciju, kā arī nesēju un iekārtu ražotājus un importētājus pārstāvošo organizāciju intereses. Tomēr šis process nekādā veidā nav saistīts ar konkrētu kritēriju izstrādi un piemērošanu, vērtējot nepieciešamību grozīt apstrīdētās normas. Nedz no lietas materiāliem, nedz arī no tiesas sēdē paustajiem lietas dalībnieku un pieaicināto personu apsvērumiem nav gūstams apliecinājums tam, ka Ministru kabinets vai Kultūras ministrija būtu šādus kritērijus noteikuši un pēc būtības izvērtējuši nepieciešamību iekļaut apstrīdētajās normās citus nesējus un iekārtas, un secinājuši, ka apstrīdētās normas ir grozāmas vai arī to grozīšana nav nepieciešama. Tādējādi apstrīdētās normas neatbilst Autortiesību likuma 34. pantā ietvertajam deleģējumam un nenodrošina adekvātu Satversmes 113. pantā ietverto autortiesību subjektu mantisko tiesību aizsardzību.

Līdz ar to apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 113. pantam, jo Ministru kabinets nav pēc būtības izvērtējis tehnoloģiju attīstības ietekmi uz reproducēšanai izmantojamiem un ar nesēja atlīdzību apliekamiem nesējiem un iekārtām.

15. Satversmes tiesas praksē ir atzīts, ka, konstatējot apstrīdētās normas neatbilstību vienam Satversmes pantam, nav nepieciešamības vērtēt tās atbilstību arī citiem Satversmes pantiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-04-03 25. punktu*).

Satversmes tiesa ir atzinusi apstrīdētās normas par neatbilstošām Satversmes 113. pantam.

Līdz ar to nav nepieciešams papildus izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 64. un 105. pantam.

16. Pieteikuma iesniedzējas lūdz atzīt apstrīdētās normas par spēkā neesošām no 2008. gada 1. janvāra (*sk. pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 22. - 23. lpp.*). Šis lūgums ir pamatots ar apsvērumu, ka Pieteikuma iesniedzējas būšot tiesīgas celt zaudējumu atlīdzības prasību pret valsti (*sk. Pieteikuma iesniedzēju paskaidrojumus pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem, lietas materiālu 3. sēj. 194. lpp.*).

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiskā spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav lēmusi citādi. Satversmes tiesai, izmantojot Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajā daļā piešķirtās tiesības, iespēju robežās ir jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētās normas zaudē spēku, līdz brīdim, kad likumdevējs to vietā pieņems jaunas normas, neradītu personām Satversmē garantēto pamattiesību aizskārumu, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēju prasījums pēc būtības ir saistīts ar apstrīdēto normu pārāk šauru tvērumu un nepieciešamību tās papildināt ar mūsdienu tehnoloģijām un reproducēšanas paradumiem atbilstošiem nesējiem un iekārtām. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam ir plaša rīcības brīvība, izvēloties piemērotāko regulējumu Satversmē paredzēto pamattiesību īstenošanai. Satversmes tiesa nevar aizstāt likumdevēja rīcības brīvību ar savu viedokli par racionālāko risinājumu (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 20. punktu*).

Satversmes tiesa nevar noteikt, kādi nesēji un iekārtas ir obligāti ietverami apstrīdētajās normās. Ir iespējami tādi tiesiski apsvērumi, saskaņā ar kuriem Ministru kabinets kādu nesēju vai iekārtu var arī neietvert apstrīdētajās normās. Tādējādi tiesiskais pamats nesēja atlīdzības iekasēšanai par konkrētiem nesējiem un iekārtām var tikt radīts vienīgi ar Ministru kabineta noteikumiem.

Satversmes tiesa ir atzinusi apstrīdētās normas par neatbilstošām Satversmes 113. pantam, balstoties uz to, ka Ministru kabinets nav izpildījis savu pienākumu attiecībā uz apstrīdēto normu satura pilnveidošanu. Apstrīdēto normu atzīšana par spēkā neesošām ar atpakaļejošu datumu vai ar sprieduma publicēšanas dienu radītu Pieteikuma iesniedzējām vēl nelabvēlīgākas tiesiskās sekas nekā pašreizējā apstrīdēto normu redakcija. Lai nodrošinātu apstrīdēto normu atbilstību Satversmei, Ministru kabinetam ir pienākums pēc būtības pārvērtēt apstrīdētajās normās ietverto nesēju un iekārtu sarakstu. Šā pienākuma izpildei ir nepieciešams laiks, tādēļ lietā piemērotākais risinājums ir apstrīdēto normu atzīšana par spēkā neesošām ar konkrētu brīdi nākotnē.

Līdz ar to Ministru kabinetam ir jāizvērtē nepieciešamība iekļaut citus nesējus un iekārtas apstrīdētajās normās.

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. - 32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a

atzīt Ministru kabineta 2005. gada 10. maija noteikumu Nr. 321 "Noteikumi par tukšo materiālo nesēju un reproducēšanai izmantojamo iekārtu atlīdzības lielumu un tās iekasēšanas, atmaksāšanas, sadales un izmaksas kārtību" 3. un 4. punktu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 113. pantam un spēkā neesošu no 2012. gada 1. novembra, ja Ministru kabinets nepārvērtē nesēju un iekārtu saraksta atbilstību Autortiesību likuma 34. pantā ietvertajam deleģējumam saistībā ar tehnoloģiju attīstības radītajām pārmaiņām.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs *G.Kūtris*